

Ilmastokriisi ja kansanterveys — on tekojen aika

Äskettäin julkaistun The Lancet Countdown -raportin (Watts ym. 2019) mukaan ilmastomuutos, tai oikeammin ilmastokriisi, on valtava uhka tuleville sukupolville. Huomattava osa uhista liittyy ihmisten terveyteen. Esimerkiksi lapsikuolleisuuden, aliravitsemuksen ja luonnonkatastrofen aiheuttamien vammojen ja terveysongelmien odotetaan lisääntyvän, ilmansaasteiden aiheuttamien sairauksien yleistyvän ja erityisesti ikäihmisiä koettelevat yleistyvät ja pitkittyvät lämpöaallot. Raskaimmin ilmastokriisiin terveysvaikutukset osuvat alemman tulotason maihin ja varsinkin trooppiselle sekä subtrooppiselle ilmastovyöhykkeelle. Onko suomalaisilla siis varaa ajatella, että Lancet Countdown -raportin esittämä synkkä ennuste ilmastokriisin terveysvaikutuksista ei koske meitä? Vastaus on yksinkertainen: ei ole.

Suomessa ilmastomuutoksen hillitseminen on ollut laajasti esillä julkisessa keskustelussa ja myös tieteellisen tutkimuksen yksi keskeinen painopistealue. Mutta miten ilmastomuutoksen seurauksiin ja etenkin terveysvaikutuksiin on Suomessa varauduttu? Tutkimusprofessori Elina Hemminki toteaa tässä teemanumerossa (s. 353–356), ettei ilmastomuutos ole ollut riittävästi esillä terveyden ja terveydenhuollon näkökulmasta. Terveydenhuollon varautumista on toistaiseksi ajateltu lähinnä ilmaston lämpenemisen suorien vaikutusten osalta. Epäsuorista eli heijastevaikutuksista on tehty vain hajahuomioita ja niiden vaikutukset palvelujärjestelmään ovat tyystin kartoittamatta. Näin ollen varautuminenkin on heikoissa kantimissa.

On ensiarvoisen tärkeää oivaltaa, että ilmastomuutoksen vaikutukset eivät rajoitu säätilan lämpenemiseen ja sen suoriin fyysisiin ja biologisiin terveysvaikutuksiin, vaan vaikutukset ilme-

nevät usein epäsuorasti yhteiskunnallisten muutosten kautta. Terveydenhuollon infrastruktuuri on riippuvainen yhteiskunnan kokonaisuuden toimivuudesta, kuten ruoka-, vesi- ja jätehuollosta, logistiikasta, energiahuollosta sekä digitaalisesta infrastruktuurista. Talouden ja elinkeinorakenteen muutoksen myötä sosiaaliset olosuhteet saattavat muuttua ja esimerkiksi ilmastopakolaisuus ja -konfliktit lisääntyä. Näin ollen myös terveydenhuoltojärjestelmän rakenteeseen ja toiminnan sisältöihin voi kohdistua uudenlaista kysyntää tai painetta. Myös väestön terveystarpeet ja yhteiskunnan mahdollisuus ja halukkuus vastata niihin voivat muuttua.

Tässä teemanumerossa nousevat vahvasti esille kansanterveyttä ekologiseen ja yhteiskuntatieteelliseen ajatteluun integroivat näkökulmat. Katja Kuukka, Annastiina Lehtonen ja Jutta Pulkki hahmottelevat aiemmin käytettyjen ja toisiaan leikkaavien, ekologisesti terveyteen orientoituvien käsitteiden pohjalta suuntaviivoja uudelle ekososiaaliselle terveysparadigmalle (s. 306–317). Ekososiaalinen näkökulma tunnetaan Suomessa jo esimerkiksi sosiaalityön ja sosiaalipoliitiikan tutkimuksessa sekä kasvatustieteissä. Tällainen ajattelu yhdistelee tieteen perinteisiä paradigmaattisia ajattelutapoja ja ehkäisee samalla tieteen liiallista ”siiloutumista” ja tieteenalojen turhan jäykkää sektoroitumista. Monitieteisyyttä korostava ekososiaalisen kansanterveyden käsite on tervetullut apuväline ilmastokriisin seurauksena kansanterveyteen ja terveydenhuoltoon kohdistuvien haasteiden ymmärtämiseksi ja ratkaisemiseksi.

Suomessa ruoan osuus kulutuksen ilmasto-vaikutuksista on asumisen jälkeen toiseksi suurin: liikennekään ei yllä samalle tasolle (Luonnonvarakeskus 2019). Ekologinen kansanterveys on myös kestäväen ruokapolitiikan avainkäsite. Sen mukaan ruoka nähdään inhimillisten, sosiaalisten ja planetaaristen suhteiden leikkauspisteenä. Ekologinen kansanterveys pyrkii ymmärtämään ruoan terveysvaikutuksia huomioimalla materiaalien ja biologisten/fysiologisten tekijöiden ohella ihmisten ja yhteisöjen sosiaalisen vuorovaikutuksen. Väestön terveyden edistäminen pitäisi toteuttaa niin, että samalla hallitaan ravinnon tuotannon ja kulutuksen ympäristövaikutuksia. Näin voidaan saavuttaa ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja inhimillisesti kestävä kansanterveys (Lang ym. 2009), mikä myös

yhdistää useimpia YK:n kestäväen kehityksen tavoitteita. Ympäristön ja terveyden yhteinen näkökulma on mahdollista saavuttaa (Willett ym. 2019). Suuri haaste on kuitenkin se, miten nämä tavoitteet voidaan samanarvoisesti saavuttaa ihmisryhmillä ja kansoilla, joiden tulo- ja koulutustaso sekä maantieteellinen sijainti vaihtelevat. Tässä keskeinen kysymys onkin, miten samanaikaisesti huomioidaan globaalit tavoitteet ja paikalliset ratkaisut.

Suomessa pohjoismainen yhteistyö on muodostanut hyvän pohjan terveellisen ja kestäväen ruokavalion vahvistamiselle (Meltzer ym. 2019). Jo nykyisin voimassa olevien ravitsemussuosituksen tavoitteena oli terveyttä edistävä ruokavalio, joka on samalla myös ympäristön kannalta mahdollisimman kestävä. Luonnonvarakeskuksen ja Suomen ympäristökeskuksen julkaiseman Policy Briefin mukaan nykysuositukset täyttävällä ruokavalioimuutoksella voidaan parhaimmillaan vähentää ruokavalion ilmastovaikutuksia noin 40 prosenttia (Saarinen ym. 2019).

Pohjoismainen asiantuntijatyö yhteisten ravitsemussuosituksen uudistamiseksi vuodelle 2022 on jo alkanut. Suositusten uudistamistyössä kestävyysnäkökulmaa päivitetään ja vahvistetaan. Sirpa Sarlio kuvaa tässä teemanumerossa, miten terveellisen ja kestäväen ruokavalion merkitystä suosituksissa voidaan vahvistaa ottamalla mukaan konkreettisia päästötavoitteita tai suosituksia julkisista hankinnoista (s. 318–326). Yhteistyö on tärkeää myös ruokavalioiden ympäristövaikutusten arvioinnissa, epäterveellisten elintarvikkeiden markkinoinnin rajoittamisessa, lainsäädännön kehittämisessä sekä tuotannon ja kuluttamisen suuntaamisessa kohti terveellisempää ja ekologisempaa ruokajärjestelmää.

Pelkkä tieto ja järkisyihin vetoaminen eivät riitä muutoksen aikaan saamiseen. Nykytilanteen kestävämmästä kertovat synkät tulevaisuudenkuvat ovat osin ahdistavia ja jopa lamaannuttavia. Kuluvan vuosikymmenen kuuluisat ajattelijat, historioitsija Yuval Noah Harari ja kansainvälisen terveydenhuollon edesmennyt professori Hans Rosling, tarjoavat samansuuntaisia näkymiä: ilmastonmuutos ja absoluuttinen köyhyys ovat todellisia uhkia, mutta niiden torjuminen on mahdollista kansainvälisellä yhteistyöllä.

Hämmäntävä nykytilanne vaatiikin ensisijaisesti itsekäsköisen ajattelumme haastamista ja

pakottaa meitä tarkastelemaan myös henkilökohtaisia valintojamme. Mistä olemme valmiita luopumaan yhteisen hyvän vuoksi? Vaalivuosi on osoittanut, että suuri osa kansalaisista ja päättäjistä on ainakin ilmoittanut olevansa valmis ilmastotekoihin ja haluaa toimenpiteitä ekologisen hyvinvoinnin lisäämiseksi. Yksilöiden tahto muuttua ei kuitenkaan riitä, eikä aina edes johda todelliseen muutokseen. Myös maailman ympärillämme on muututtava siten, että yksilöiden toiminta muuttuu ilman suurempaa huomiota. Ekologinen jälleenrakennus edellyttääkin kansallisia ja kansainvälisiä ohjaustoimenpiteitä. Meidän tutkijoiden tehtävänä on varmistaa, että tutkittua tietoa ja näyttöön pohjautuvia toimintamalleja on tarjolla sekä yksilön valintojen että yhteiskunnallisen päätöksenteon tueksi.

MAIJALIISA ERKKOLA

*FT, dosentti, yliopistonlehtori
Helsingin yliopisto, Elintarvike- ja
ravitsemustieteiden osasto*

MIKAEL FOGELHOLM

*ETT, professori
Helsingin yliopisto, Elintarvike- ja
ravitsemustieteiden osasto*

TIINA SILVASTI

*VTT, professori
Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos*

LÄHTEET

Lang T, Barling D, Caraher M. Food Policy. Integrating health, environment & society. Oxford: Oxford University Press; 2009.

Luonnonvarakeskus. Ruoantuotannon ja -kulutuksen vaikutukset ympäristöön ja ilmastoon. Luettu 20.11.2019. <https://www.luke.fi/tietoa-luonnonvaroista/ruoka-ja-ravitsemus/ruoan-ilmastovaikutukset/>

Meltzer HM, Brantsæter AL, Trolle E, ym. Environmental sustainability perspectives of the Nordic diet. *Nutrients* 2019;11. pii: E2248. doi: 10.3390/nu11092248

Saarinen M, Knuutila M, Lehtonen H, ym. Hallittu ruokavalioni muutos voisi tuoda ilmastohyötyjä, parantaa ravitsemusta ja säilyttää maatalouden Suomessa. Policy Brief 12/2019. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta 2019. Luettu 20.11.2019. <https://tietokayttoon.fi/julkaisu?pubid=31402>.

Watts N, Amann N, Arnell N, ym. The 2019 report of The Lancet Countdown on health and climate change: ensuring that the health of a child born today is not defined by a changing climate. *Lancet* 2019;394:1836–1878. doi: 10.1016/S0140-6736(19)32596-6

Willett W, Rockström J, Loken B, ym. Food in the Anthropocene: the EAT-Lancet Commission on healthy diets from sustainable food systems. *Lancet* 2019;393:447–492. doi: 10.1016/S0140-6736(18)31788-4